

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

KB m.fl../. riksåklagaren ang. 1 medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse m.m. 2 skadestånd

(Svea hovrätts dom den 13 september 2023 i mål B 5422-23)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt sända eller lämna in svarsskrivelse över KB:s överklagande. Följande anförs.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom och ser inte att det finns något skäl att meddela prövningstillstånd med anledning av överklagandet.

Bakgrund

KB har, mot sitt nekande, dömts för brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor, grovt brott, samt medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse och ringa narkotikabrott till ungdomsövervakning i elva månader.

Överklagandet

KB har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet och målsägandens skadeståndsyrkande samt under alla förhållanden lindra straffet.

Som grund för prövningstillstånd har hon gjort gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen ger klarhet i frågan om det går att döma en person för att ha främjat en namngiven persons gärning då åtalet mot den namngivna personen har ogillats. Hon har vidare gjort gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen ger klarhet i frågan om strafflindring vid s.k. utredningsmedverkan avseende annans brott och då uppgiftslämnandet innebär en risk för att utsättas för allvarliga brott. Slutligen har det gjorts gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen ger klarhet i fråga om det går att döma ut skadestånd utan muntlig bevisning och med endast ett fakturaunderlag. KB har även gjort gällande att det finns synnerliga skäl för prövningstillstånd.

Grunder för min bedömning

Ramarna för domstolens prövning i brottmål

Regler om gränserna för domstolsprövningen finns i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. En dom får inte avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts eller fråga om ansvar annars enligt lag får tas

upp av rätten. Rätten är inte bunden av yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum.

Regleringen bygger på den s.k. ackusatoriska principen. Det är åklagaren eller målsäganden som anger den yttre ramen för brottmålsprocessen.

Enligt 45 kap. 4 § första stycket 3 rättegångsbalken ska en åklagare i stämningsansökan ange bl.a. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande.

Det ankommer på åklagaren att precisera det handlingsförlopp för vilket han eller hon anser att den tilltalade bör fällas till ansvar. Handlingsförloppet ska innefatta såväl de yttre faktiska omständigheterna som de subjektiva moment som ingår i gärningen. Rätten får inte utsträcka prövningen till att avse någon annan gärning än den som innefattas i åklagarens gärningspåstående, men är däremot oförhindrad att oberoende av yrkande beakta omständigheter som är av betydelse för den åtalade gärningens straffbarhet. (Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, [3 juni 2022 JUNO], kommentaren till 30 kap. 3 §.)

Rätten får i princip inte döma över några andra gärningsmoment än sådana som åklagaren i sin gärningsbeskrivning har åberopat till stöd för ett ansvarspåstående. Som sådana moment betraktas det subjektiva rekvisitet, olika delar av den brottsliga verksamheten, dennas effekt samt sådana mer speciella rekvisitmoment som att handlingen riktar sig mot en tjänsteman eller förövats på allmän plats. Det är inte tillräckligt att åklagaren nämnt en viss omständighet under sin sakframställning. (A.a. med där angivna hänvisningar.)

Gärningsbeskrivningar får i viss mån tolkas av rätten genom att de läses i belysning av det eller de brott som åklagaren påstår att den tilltalade har begått och det eller de lagrum som han eller hon åberopat (se NJA 2003 s. 486 och ”Mobiclear och Forex” NJA 2013 s. 7).

Innebörden av gärningsbegreppet i 30 kap. 3 § rättegångsbalken är snävare än i bestämmelserna om domens rättskraft i 30 kap. 9 § rättegångsbalken och om litispensens i 45 kap. 1 § och 5 § tredje stycket rättegångsbalken. Rätten får enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken inte döma för sådant som inte finns med i gärningsbeskrivningen, även om ytterligare gärningsmoment i och för sig skulle komma att omfattas av domens rättskraft och medföra litispensens.

Skälet för denna åtskillnad i innebörder är att 30 kap. 3 § rättegångsbalken är avsedd att ge tilltalade skydd mot risken att dömas för en gärning som han eller hon inte haft anledning att försvara sig emot. Den snävare innebörden av gärningsbegreppet i paragrafen samverkar med kravet i artikel 6.3 i Europakonventionen på att den som har blivit anklagad för brott ska underrättas om innebörden av anklagelsen och få tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar (se NJA 2013 s. 7 p. 11 med hänvisningar, jfr även Dag Victor, *Den*

åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningen, ”35 års utredande: en vänbok till Erland Aspelin”, Malmö: Departementens utredningsavd., 1996).

Överskottspåstående

När en gärningsbeskrivning innehåller ett påstående som inte är nödvändigt för att åtalet ska kunna bifallas – ett s.k. överskottspåstående – kan det röra sig om ett moment som ligger utanför rekvisiten för det brott som åtalet avser. Det kan också röra sig om en onödig precisering av en för ansvar nödvändig brottsförutsättning. Om det inte redan av gärningsbeskrivningen framgår att förhållandet inte åberopas som ett nödvändigt gärningsmoment, uppkommer i båda fallen frågan om åtalet kan bifallas ifall överskottspåståendet inte är bevisat.

Högsta domstolen har klargjort att det vid bedömningen av betydelsen av ett obevisat överskottspåstående är av särskild vikt om detta - från objektiva utgångspunkter - har varit ägnat att inverka på genomförandet av processen. Om ett överskottspåstående kan te sig som en grund för en stark försvarslinje bör domstolen vid sin prövning inte kunna bortse från påståendet. En förutsättning måste dock vara att överskottspåståendet har ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. Att den tilltalade i det enskilda fallet har inriktat sitt försvar på något annat än överskottspåståendet bör inte inverka till hans eller hennes nackdel. (Se ”Mobiclear och Forex” NJA 2013 s. 7.)

I den juridiska litteraturen har det gjorts gällande att överskottsinformation som hänför sig till moment som inte är nödvändiga för att konstituera den brottsliga gärningen normalt inte bör anses ha ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. Förekomsten av sådan information i gärningsbeskrivningen begränsar inte heller domstolens möjlighet att både vid rubricering och påföljdsbestämning beakta andra omständigheter än de som åklagaren har omnämnt. När det däremot gäller överskottsinformation som utgör konkretiseringar eller preciseringar av de delar av den brottsliga handlingen som svarar mot rekvisiten i en brottsbeskrivning har ett nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen ansetts kunna finnas oftare. Särskilt gäller det om överskottsinformationen utgör en närmare precisering av det händelseförlopp som åklagaren grundar åtalet på. Emellertid ska en prövning då också göras mot omständigheten att överskottspåståendet kan te sig som en grund för en stark försvarslinje. (Se Robert Nordh, *Processens ram i brottmål* [2019, JUNO], s. 44.)

Skulle rätten av misstag ha dömt över ett gärningsmoment som inte ingår i åklagarens gärningsbeskrivning kan åklagaren efter ett överklagande i allmänhet avhjälpa rättegångsfelet genom att justera åtalet. Ett åtal kan i princip justeras

inom ramen för det som kommer att omfattas av rättskraften under pågående rättegång.

Min bedömning

Hovrätten har inte dömt för en annan gärning

Gärningspåståendet

Åklagaren har i gärningsbeskrivningen påstått att en namngiven person, OM, har åstadkommit en explosion som orsakade materiella skador bland annat på en port och fönster. Gärningen har enligt gärningspåståendet inneburit fara för andra människors liv och hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

OM påstås ha hämtat sprängmedel som förvarats hemma hos KB, åkt till platsen för sprängningen med sprängmedel, varit delaktig i att placera ut sprängmedlen och sett till att de utlösts.

KB påstås ha främjat OM:s agerande med råd och dåd genom att hon före gärningen köpt det bilbatteri som använts vid sprängningen, tagit emot sprängmedel och därefter förvarat batteri och sprängmedel hemma hos sig fram till dagen för gärningen när OM inför gärningen kom och hämtade sprängmedlet.

Medhjälpsgärningen enligt domen

I målet står det klart att en sprängning har skett utanför ett bostadshus på det sätt som påstås i åtalet samt att sprängningen orsakat de materiella skador och inneburit den fara som påstås.

Uppgiften att det var just OM som hämtade sprängmedlet och medverkade vid sprängningen, dvs. uppgiften om gärningspersonens identitet, utgör ett överskottspåstående i den gärningsbeskrivning som gäller KB.

Frågan är, om det har varit otillåtet för hovrätten att döma KB för medhjälpsgärningen när överskottspåståendet inte var styrkt.

Att någon fälls till ansvar för något som inte omfattar ett överskottspåstående kan, med hänvisning till kravet i artikel 6.3 Europakonventionen om att den tilltalade ska ha tillräcklig möjlighet att försvara sig, innebära att personen döms för en annan gärning än domen får avse enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken (se ”Mobiclear och Forex” NJA 2013 s. 7 p. 18.).

Ett mindre betydelsefullt överskottspåstående som inte blir styrkt utgör dock inte något hinder mot att de fälls till ansvar (se ”Mein Kampf” NJA 1998 s. 838).

Vid bedömningen av hur betydelsefullt överskottspåståendet varit i det nu överklagade fallet har det relevans om påståendet om utförarens identitet, från

objektiva utgångspunkter, har varit ägnat att inverka på genomförandet av processen mot KB Om identiteten – överskottspåståendet – kan te sig som en grund för en stark försvarslinje borde hovrätten vid sin prövning inte ha kunnat bortse från påståendet. En förutsättning är dock att överskottspåståendet har ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. (Se ”Mobiclear och Forex” NJA 2013 s. 7 p 20.)

KB påstås ha varit behjälplig med batteri och dynamit som använts vid sprängningen. Att just OM har varit utföraren av sprängningen kan enligt min bedömning inte anses ha ett nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen som KB har åtalats för.

Påståendet om utförarens identitet kan heller inte, från objektiva utgångspunkter, anses ha varit ägnat att påverka genomförandet av processen mot KB. Bevisningen som åberopats till stöd för åtalet mot henne, och som lagts till grund för domen, utgörs av beslag i hennes bostad och tekniska spår som knyter henne till materialet som använts vid sprängningen. Det har visserligen även åberopats bevisning i målet som tar sikte på kontakterna mellan henne och OM, men den bevisningen avser i första hand OM:s påstådda agerande. Att det var just han som hämtade sprängmedlet i hennes bostad och använde det vid sprängningen måste, mot bakgrund av den tekniska bevisningen som knyter henne till sprängmedlet, uppfattas ha varit av underordnad betydelse vid prövningen av åtalet mot henne.

Överskottsinformationen utgör i det här fallet enligt min uppfattning alltså inte en sådan del av KB:s gärning att det måste bevisas för att det ska vara möjligt att fälla henne till ansvar. (Jfr ”Överskottspåståendet om skytten” NJA 2023 s. 460 II.)

Hovrätten har enligt min uppfattning inte dömt för en annan gärning än den som anges i gärningspåståendet och det finns inte synnerliga skäl för prövningstillstånd med hänvisning till detta.

Högsta domstolen har nyligen gett vägledning i frågan om hovrätten har dömt för annan gärning när s.k. överskottsinformation i gärningsbeskrivningen inte är bevisad (se a. rättsfall). Det finns i nuläget inte behov av ytterligare vägledning med anledning av vad som anförs i överklagandet.

Frågan om strafflindring på grund av utredningsmedverkan och hot

Frågan om strafflindring på grund av utredningsmedverkan och hot (29 kap. 5 § p 8 och 5 a § brottsbalken) har enligt uppgift inte varit föremål för någon diskussion under processen i tingsrätten och hovrätten. Högsta domstolen har i flera avgöranden gett vägledning i dessa frågor (se ”Kronvittnet” NJA 2009 s. 599, ”Mordet med brödkniven” NJA 2021 s. 377, ”Narkotikadistributören” NJA 2021 s. 525, ”De två narkotikadistributörerna” NJA 2022 s. 1094 och

”Glassplittret i väskan” NJA 2023 s. 265). Det finns inte något behov av ytterligare vägledning med anledning av det som anförs i överklagandet.

Frågan om skadestånd

Riksåklagaren är inte part i skadeståndsdelen. Något behov av vägledning i den fråga om prövningen av frågor om skadestånd som överklagandet väcker kan jag inte uppfatta.

Det finns inte något skäl för prövningstillstånd

Sammanfattningsvis bedömer jag att det inte finns något skäl för prövningstillstånd med anledning av överklagandet.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift om Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd. Om prövningstillstånd meddelas kan målet avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Södra åklagarkammaren i Stockholm (AM-65968-23).
Kammaråklagarna Monika Temiz och Ulrika Rosén.
Utvecklingscentrum.